

Lähdeviitteet ja pisteen paikka – ajatuksia viittauskäytänteiden kirjosta

Ohjeet ja käytännöt lähdeviitteiden merkitsemisestä vaihtelevat oppilaitoksittain. Omien käytäntöjen sijaan tulisi suosia kansainvälisiä standardeja ja ammattimaisia viitteidenhallintaohjelmia. Erytisen kiusallinen on kumottuun kansalliseen standardiin perustuva käytäntö pisteen käytöstä lähdeviitesulkeiden sisällä, jota viitteidenhallintatyökalut eivät tue eivätkä tunnista.

Opiskelijana 2000-luvun alussa innostuin vapaaehtoisvoimin ylläpidetyn Wikipedian tietosanakirjan sisällöntuottamisesta ja ajauduin keskusteluun viittauskäytännöistä. Yksi keskustelijoista esitti, että ”voisiko lähdeviitteisiin soveltaa samoja sääntöjä kuin yliopistossa: jos viittaus koskee yhtä lausetta, se laitetaan ennen pistettä ja jos se koskee useampaa lausetta, se tulee pisteen jälkeen”. Olin hämmentynyt, koska opiskelin yliopistossa enkä ollut säännöstä kuullutkaan.

Myöhemmin eri yliopistoissa opiskellessa kävi ilmi, että ”oikeita” tapoja viitata on yhtä paljon kuin oppilaitoksiakin – tieteellisistä julkaisuista puhumattakaan. Äkkiä ajatellen siitä ei ole haittaa: onhan eri opinahjoilla erilaiset opinnäytetyöpohjatkin. Kuitenkin itse kehiteltyjen viittausjärjestelmien käytössä on yksi vakava ongelma: ammattimaisen viitteidenhallintaohjelman käyttö on ei mahdotonta mutta tarpeettoman mutkikasta, jos vaadittua tyyliä ei löydy ohjelmasta.

Järjen käyttö sallittua

Vaikka akateemisten julkaisujen kirjoitusohjeet vaikuttavat aloittelijoille usein tiukoilta, terveen järjen käyttö on sallittua. Esimerkiksi APA-tyylin virallinen tapa viitata standardeihin (Lee 2017) on sekava, mi-

käli artikkelissa viitataan useisiin standardeihin samalta vuodelta. Tekstin luettavuus paranee huomattavasti, kun viitteen (CENELEC, 2013) sijasta viitataan suoraan standardin tunnuksella (EN 50110-1, 2013). Alan tunteva lukija näkee heti, mistä standardista on kysymys. Tämä oma ratkaisuni meni mukisematta läpi artikkelissani (Linja-aho 2020), vaikka lehden kirjoittajaohjeissa vaaditaan APA-tyylin käyttöä.

Palataan puheenvuoron alussa mainittuun viittauskäytäntöön, jossa viite tulee joko ennen pistettä tai pisteen jälkeen. Kotimaassa siellä täällä esiintyvä tapa juontaa ilmeisesti juurensa suosittuun Tutki ja kirjoita -teokseen (Hirsjärvi ym. 2009). Suosittu ei ole liioiteltu termi: kirjan tuorein versio on vuodelta 2009, ja pääkaupunkiseudun kirjastoissa on 51 niteeseen tätä kirjoitettaessa (6. 3. 2021) 124 varausta. Kirjakauppojen verkkosivujen mukaan teos on loppuunmyyty, mikä aiheuttaa harmaita hiuksia paitsi saatavuuden myös tietojen ajantasaisuuden (Perttula 2018) kannalta.

Viittaustapa vaikuttaa olevan puhtaasti suomalainen keksintö: kansainvälisissä tieteellisissä julkaisuissa käytäntö loistaa poissaolollaan. Myöskään kansallinen lähdeviitestandardimme SFS 5989:2012 ei sitä tunne. Hirsjärveäkin vanhempi syltätehdas löytyy vanhasta, jo kumotusta standardista SFS 5342:1992, jonka mukaan nimi-vuosi-viitejärjestelmää käytettäessä ”jos lähdettä lainataan vain yhdes- sä virkkeessä, virkettä lopettava piste tulee [lähdeviittauksen] sulkeiden perään” ja ”jos lähdeteoksen tietoja on

hyödynnetty useammassa virkkeessä, viimeinen virke lopetetaan pisteeseen ja viite tulee itsenäiseksi, sulkeissa olevaksi virkkeeksi”. Hieman ironisesti lähdeviite standardiin loistaa Hirsjärven teoksessa poissaolollaan. Kyseessä on todennäköisesti supisuomalainen keksintö: kumotun standardin kansainvälisessä esikuvastandardissa ISO 690:1987 ei tapaa mainita.

Viittaustapa, jossa yhtä lausetta koskeva viite laitetaan ennen pistettä ja jos viite koskee useampaa virkettä, se laitetaan pisteen jälkeen, opetetaan Hirsjärven (2009, s. 356) lisäksi myös tuoreimmassa akateemisen kirjoittamisen oppaassa (Vilkkä 2020, ss. 76–77). Tieteellisissä julkaisuissa viittaustapaa käytetään Suomessa ainakin Kasvatus-lehdessä ja Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirjassa. Tapa elää, vaikka standardi on kumottu.

Todellista päänvaivaa viitteidenhallintatyökaluille tässä kotimaisessa viittaustavassa aiheuttaa pisteen tunkeminen itse viittaussulkujen sisälle, mikäli viite koskee useampaa virkettä. Viitteen paikkaa on helppo muuttaa, mutta ohjelman tuottaman viittausmerkinnän editointi johtaa hankaluuksiin. Viitteidenhallintaohjelmat eivät osaa tätä puhtaasti suomalaista erikoisuutta, jossa viitteen ulkoasu riippuisi sen paikasta virkkeessä tai sen ulkopuolella.

Työkaluilla viitemädän kimppeun

Lähdeluettelon johdonmukaisuuden ja helpon viittaustyylin vaihdon lisäksi viitteidenhallintaohjelmaa käyttämällä

tulee myös varmistettua, että lähdeviitteistä jää itselle talteen kopio. Etenkin verkkoviitteiden kanssa on ongelmana, että sisältö voi muuttua tai kadota. Tätä *viitemädäksi* (Kallio 2017) kutsuttua ilmiötä voi torjua käyttämällä hallintaohjelmaa, joka tallentaa verkkosivusta aina tilannevedoksen. Muun muassa avoimen lähdekoodin Zotero on tällainen.

Perinteisesti viitemätää on torjuttu vain tyytymällä lisäämään lähdeluetteloon ”luettu” tai ”viitattu” yhdistettynä päivämäärään. Tämä muistuttaa lukijaa kohteen muuttumismahdollisuudesta, mutta on ilman tallessa olevaa vedosta hyödytön. Lisäksi se paisuttaa turhaan lähdeluetteloa. Paljon toimivampi tapa on mm. Tekniikan Waiheita -lehdessä vakiintunut käytäntö merkitä lähdeluettelon alkuun merkintä *kaikki verkkoviitteet tarkistettu pp.kk.vvvv*.

Moni viitteidenhallintaohjelma, mainittu Zotero mukaan lukien, hakee viitteiden muotoilutyylit Citation Style Language -konsortion (CSL) tietokannasta (citationstyles.org). Konsortio ylläpitää ja kehittää samannimistä kuvauskieltä, jolla viittaustyyliä kuvataan tietokonekielillä. Yhteinen tietokanta vähentää päällekkäistä työtä.

Päällekkäistä työtä vähentäisi myös, jos oppilaitoksissa noudatettaisiin mielellään kansainvälisiä tai edes kansallista standardia lähdeviitteiden käytössä. Miksi opetella viittaustyyli, jota käytetään vain oman tiedekunnan tai oppilaitoksen kurssitehtävissä ja opinnäytetyössä, kun voisi suoraan käyttää joutain oman tieteenalan standardia?

Lähdeviittaustapojen kirjavuus on

yksi syy käyttää oikeaa viitteidenhallintaohjelmaa: jos artikkeli ei kelpaa siihen lehteen, johon sitä alun perin tarjosi, viittaustyylin voi napin painalluksella vaihtaa toisen lehden vaatimaksi tyyliksi.

Viittaustyyliä voi olla tarvetta vaihtaa lennosta myös kesken kirjoitustyön. Esimerkiksi tätä kirjoittaessani kävi nopeasti ilmi, että suurimmalta osalta lähteitani puuttuu tieto henkilötekijästä, joten numeroviittaustajärjestelmä oli ensin käyttämäni APA:a huomattavasti siistimpi – ja Signumin kirjoittajaohjeissa ei vaadita minkään tietyn lähdeviittaustavan käyttöä.

Omista viritelmistä kansainvälisiin standardeihin

Olisi kaikkien etu, jos korkeakouluissa siirryttäisiin käyttämään opinnäytetöissä ja muissa raporteissa kansainvälisiä lähdeviitestandardeja. Raportointi- ja opinnäytetyöohjeissa voitaisiin antaa muutama vaihtoehto käytettävälle viittaustavalle. Jos esimerkiksi viitataan nippukaupalla standardeihin tai muihin lähteisiin, joilla ei ole selkeää henkilötekijää, on näppärää käyttää numeroviitejärjestelmää. Numeroviitejärjestelmän kanssa taas on aina järkevää käyttää oikeaa viitteidenhallintaohjelmaa, koska käsin tehty numerointi menee armotta sekaisin, jos tekstin rakennetta joutuu muuttamaan tai lähteitä lisäilemään jo valmiin tekstin väliin.

Aalto-yliopiston kirjaston sivuilla ohjeistetaan sfs 5989 -standardin mukaiseen nimi-vuosi- tai numeroviitejär-

jestelmän käyttöön (Aalto-yliopiston oppimiskeskus 2021). Metropolia-ammattikorkeakoulussa on oma viittaustapa järjestelmänsä (Alhorinne ym. 2017), jossa on ilmeisesti pyritty yksinkertaisuuteen: tyylissä ei esimerkiksi käytetä kursiiivia ja erottimena on aina piste.

Omista viritelmistä luopuminen mahdollistaa viitteidenhallintaohjelmien opetuksen ja käytön jo ensimmäisistä projektitöistä aina oppinnytteisiin asti. Jos omasta käytännöstä ei haluta luopua, vähimmäisvaatimus olisi, et-

tä viittaustapa kuvataan CSL-tietokantaan. Suomalaisista opinahjoista oma viittaustapa CSL-tietokannasta löytyy ainoastaan Jyväskylän yliopiston Kemian laitokselta sekä Helsingin Yliopiston Teologisesta tiedekunnasta.

Täysin suomalainen käytäntö, jossa useampaan virkkeeseen viittaavassa viitteessä on sulkujen sisällä piste, tulee heittää romukoppaan. Se hankaloittaa huomattavasti viitteenhallintaohjelmien käyttöä ja perustuu ajat sitten kumottuun kansalliseen standardiin. ❖

Kirjoittaja

VESA LINJA-AHO

Sähköalan standardointijärjestö SESKO

vesa.linja-aho@sesko.fi

Lähteet

Kaikki verkkoviitteet tarkistettu 30. 4. 2021.

LEE, C., 2017. APA Style 6th Edition Blog: How to Cite Quality Standards and Guidelines in APA Style. <https://blog.apastyle.org/apastyle/2017/01/how-to-cite-quality-standards-and-guidelines-in-apa-style.html>

LINJA-AHO, V., 2020. Fatal electrical accidents in Finland 1980–2019 – trends and reducing measures. *International Journal of Occupational and Environmental Safety*. https://www.doi.org/10.24840/2184-0954_004.002_0004

HIRSJÄRVI, S., REMES, P. ja SAJAVAARA, P., 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Hämeenlinna, Tammi.

PERTTULA, S., 2018. Tutki ja kirjoita -kirjassa vanhentunutta tietoa – älä käytä tiedonhankinnan osiota. Opariblogi. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <https://blogit.jamk.fi/oppari/2018/03/27/tutki-ja-kirjoita-kirjassa-vanhentunutta-tietoa-ala-kayta-tiedonhankinnan-osiota/>

VILKKA, H., 2020. Akateemisen lukemisen ja kirjoittamisen opas. Keuruu, PS-kustannus.

KALLIO, M., 2017. Linkkimätä + sisältönrjähdys = viitemätä. *Signum*. <http://doi.org/10.25033/sig.65501>

Aalto-yliopiston oppimiskeskus, 2021. Tieteellinen viittaaminen: Lähdeluettelon laatiminen. <https://libguides.aalto.fi/c.php?g=410672&p=2796631>

J. ALHORINNE ym., 2017. Insinööriyöohjeet. Metropolia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.